

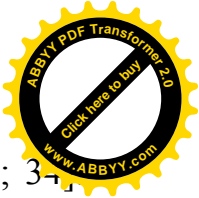
ГЛЮТОНІЧНИЙ ДИСКУРС ПРОЗИ М.ХВИЛЬОВОГО

Поняття дискурсу в практиці українських літературознавчих досліджень характеризується певною розмитістю, очевидно надлишковою широтою тлумачень. Однак, можна погодитися з Н.Кацуною, яка зауважує, аналізуючи подібну ситуацію в російському літературознавстві, що це не недолік, а закономірний процес, що пояснюється становленням відповідного напрямку досліджень [1]. Аналізуючи далі мовні концепти, повзані зі споживанням їжі дослідниця виділяє такі домінуючі типи дискурсу: глютонічний, кулінарний, гастрономічний і ресторанний дискурси.

У сучасній комунікації все частіше відбувається звернення до глютонічного дискурсу (лат. *gluttonare* – поїдати, харчуватися, їсти), що є невід’ємною складовою сучасної культури і зумовлене формуванням суспільства активного споживання, головною фігурою якого, за висловом А.Олянича, стає *Homo Consummatus* або людина-споживач [2; 168]. Чи не тому погляди багатьох літературознавців звернені саме на твори сучасних українських письменників? Однак варто зауважити, що це питання розроблялося нашими митцями слова чи не протягом усієї тягlosti літературного процесу.

Особливо виразно ставлення до концепту їжа постає у моменти переломні, коли зміни соціальні неминуче супроводжуються психологічними. Тому творчість Миколи Хвильового чи не найкраще надається для дослідження особливостей побутування дискурсів, пов’язаних з їжею в українській літературі. У цілому ряді текстів письменника споживана героями їжа постає одним з основних засобів творення їхнього психологічного портрету, виявом глибоко прихованих у підсвідомості уявлень, ідеалів.

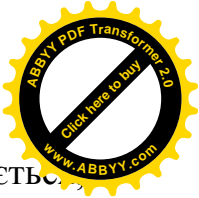
У своїй програмовій «Вступній новелі» М.Хвильовий ідентифікує свій світогляд як романтичний: «Я, знаєте, належу до того художнього напрямку,

який нині не в моді. Я, пробачте за вольтер'янство, я... романтик» [3; 37]

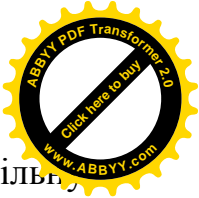
Таке самовизначення включає для письменника певний комплекс уявлень про життя як об'єкт його романтичної візії. Безумовно, як щирий комуніст він у першу чергу акцентує на відмінностях глютонічного дискурсу в класовому розрізі. У новелі «Мати» шалене класове протистояння двох братів у своїй основі має різні підходи матері до виховання синів, які підкреслюються промовистою деталлю-символом: хлопці обоє отримують з рук матері харчі, але для одного призначені «пахучі сосиски («На дві копійки на сніданок, щоб не глузували паничі!»)», а для іншого – «чорний хліб з олією». А далі автор підсумовує, що така різниця в харчуванні впливала на ставлення до життя юнаків, яке виявлялося у лагідності і усміхненості гімназиста і похмурій стриманості сина-робітника. Хвильовий старанно відхрещується від можливої психоаналітичної вмотивованості братньої смертельної неприязні у майбутньому, наголошуючи: «Мати розуміла другого сина, і великим болем стискало їй серце. Як їй хотілося тоді, щоб і Андрій ходив у чистенькій сорочці і ходив учитись у чистеньку гімназію. Хіба він те такий близький і рідний їй, як Остап? Чи, може, й справді вона не на рівні частини поділила свою матерню любов? Ні, вона однаково любить своїх дорогих синів, і вона зовсім не винна, що має мізерний заробіток і не здібна виховати обох їх так, як хотілось би...» [3; 381] А далі знову підкреслюється вимушеність життєвих обставин жінки описом її дня, який розпочинається на базарі, де вона купує найдешевші продукти для родини. Отже, спосіб харчування стає причиною класового протистояння у творі, яке спричиняє матеревбивство.

Революційна буря, яку так патетично оспівує письменник змінює не лише політичні обставини у країні, але й побут, а отже, і спосіб харчування. Загонова кухарка товариш Жучок із новели «Кіт у чоботях» варить нехитру страву на видуреному паливі, особливо не переймаючись ані етикетом, ані рецептурою. Бо у її торбинці немає місця кулінарним довідникам, у ній «товстенька книжка «Что такое коммунизм» (без автора)... Издание N-го

боевого участка рабоче-крестьянской Красной Армии». Стирається, нівелюється традиційний підхід до споживання їжі як процесу, що вимагає зосередженості, ритуалу, натомість герої поспіхом «шамають». Домашні страви замінюються таранею, оселедцем, консервами, звареним на багатті кулішем і, звісно, алкоголем, насамперед горілкою.

Ця частково вимушена, частково свідома аскеза комунарів протиставляється зануреному у споживання побуту ненависного Хвильовому міщанства, що асоціюється у нього з бакалійними лавками, самоварами, та ситому життю хуторян, уявлення про яке вибудовується на широко відомих кулінарних асоціаціях (пирого, вареники, молоко, ковбаси, сметана – «хоч собак годуй» («Легенда»)). Але поступово носії нової комунарівської культури пізнають смак забороненого плоду і влаштовують бунт проти гнилої риби у їдальні санаторію (щоправда, задовольняючись гнилими ж сосисками (м'ясо!). Боротьба за ідею підмінюється симулякром. Особливо рельєфно описує письменник цю метаморфозу в повісті «Іван Іванович». Звісно, Хвильовий показує процес перетворення колишніх комуністів на міщан поліаспектно, але промовистим стає «глютонічний» діалог подружжя щодо родинного обіду, з якого розпочинається день. Ця справа видається і Іванові Івановичу, і Марфі Галактіоновні надзвичайно важливою, оскільки принциповим є дотримання пролетарського характеру у доборі страв, щоб випадково не скотитися до міщанства. Якщо «малоросійський» (!) борщ і желе (!) не викликають заперечень, то вибір другої страви виявляється питанням надскладним. Чоловік спочатку пропонує обійтися зовсім без неї, а далі, після заперечень дружини згадує про капчушки (КОПЧУШКА, копчушки, жін. (розм.). Дрібна копчена риба. (Толковый словарь Ушакова, 1935)) і вірменську (горілку). Але Марфа Галактіонівна дипломатично переконує, що на обід мають бути неодмінно котлети (м'ясо!) для дітей і їхньої бонни. Отже, революційний канон витримано – солоня риба і горілка нейтралізують міщанські котлети. Попри виразний іронічний характер на рації Хвильовий математично точно фіксує метаморфози, що відбуваються у

суспільстві, господарями життя у якому стали колишні борці за суспільну справедливість. Вони отримали необтяжливі посади, покращили свої житлові умови, обросли кухарками, бонами, але все це прикривається риторикою про соціалізм, комунізм і боротьбу з міщанством, яка виглядає у випадку з колишніми товаришем Жаном (Іваном Івановичем) та товаришкою Галактою (Марфою Галактіонівною) справжнім блюзнірством.

А вже за містом, у санаторіях («Колонії, вілли...») вакханалія поїдання постає неприкритою, без сентиментів: «Їдять шоколад, п'ють каву, молоко – поправляються. Так живуть. Синіє вечір – під'їжджають автомобілі. Тоді гості їдять, і всі їдять. ...Слобожанські ліси й тракти і досі були тривожні. Ходять бандити по лісах. На віллах тихо тому. Купражили гультяї колись, літали по шосе мотори, кавалькади, й гомонів ліс від музики, гамір буржуйський, купецький ходив по корчах... Тепер тихо, тепер їдять...» [3; 41] Звісно, зараз від'їдаються, гуляти новий панівний клас буде пізніше.

А поряд з ними вчорашні «дегенерати» («Я(Романтика)»), продовжують свою справу. Замість розстрілу «версальців» ріжуть корову, приховуючи «м'ясо», оскільки вважають, що мають на це законне право: «Більшовицька власть, щоб ти знала, не печериця печена. Це значить воля й свобода. Як ти набиваєш собі пельку, той іншим не перешкоджай. О!» [3; 43]. Подібне поїдання-поглинання подибуємо і в «Санаторійній зоні».

Отже, глютонічний дискурс прози Хвильового має підкреслене соціально-класове забарвлення, спрямований на викриття деструктивних процесів у житті постреволюційного суспільства, які призвели до занепаду сповідуваної ним ідеї «загірної комуни» і переходу до тоталітаризму.

Література

1. Кацунова Н. Н. К вопросу о «синонимизации» дискурсов // Вестник ИГЛУ. – 2012. – №19. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-sinonimizatsii-diskursov>
2. Олянич, А.В. Гастрономический дискурс в системе массовой коммуникации: семантико-семиот. Характеристики / А.В. Олянич // Массовая культура на рубеже XX-XXI веков: человек и его дискурс: сб. науч. тр. / РАН ИО Ин-т языкознания. – М., 2003. – С. 167-201.
3. Хвильовий М. Новели, оповідання, «Повість про санаторійну зону». «Вальдшнепи». Роман. Поетичні твори. Памфлети / М. Хвильовий / [вступ.ст., упоряд. і прим. В.П.Агеевої; ред. М. Г. Жулинський]. – К.: Наук. думка, 1995. – 816 с.